

NOVÁK VERONIKA

„Párizsban mindenki erről beszélt...”

Hírek egy 15. századi Párizsi Polgár naplójában

Egy közösség mindennapi életének fontos eleme a kisebb-nagyobb hírek áramlása, áramoltatása a csoport tagjai között. Vajon milyen eszközök, rítusok, szereplők jelennek meg a hírek továbbadásának rendszerében? Kikhez és miért éppen hozzájuk jut el ez vagy az az információ? Egyáltalán mi számít hírnek a közösség szempontjából, vannak-e különösen jelentős témák? Mennyire működik kielégítően a rendszer? Milyen az információáramlás térbeli megjelenése? Milyen szerepet játszik az egész jelenségben a központi vagy a helyi hatalom?

Ha egy közösséget az információáramlás szempontjából elemzünk, rendkívül fontos dolgokat tudhatunk meg a közösség társadalmi szerkezetéről, kultúrájáról, életkörülményeiről, mentalitásáról. Azonban nem minden esetben azonosak a kutatás feltételei, régebbi koroknál ugyanis nagy nehézséget jelent a forrásanyag hiányossága és elemzésének buktatói. A középkor-koraújkor kutatói is szembetalálkoznak czekekkel a problémákkal, mégis egyre több tanulmány lát napvilágot az információáramlás egy-egy részterületével kapcsolatban.

A híráramlás kutatása

Ez a téma elsősorban összefoglaló művek első néhány fejezetének egyikében jelenik meg, ahol a korszakra jellemző információt továbbító intézmények megjelenése vagy fejlettségi foka a fő kérdés, például a postaszolgálat kiépítése a 16-17. században.¹ Szintén hálás feladat a hírek terjedésének tempóját vizsgálni, érdekesítően megírt példája ennek a Mediterráneum magánlevelezésének és hivatalos hírleveleinek sebességével foglalkozó rész Braudel könyvében, ahol mind a rekordok, mind az átlagos tempó helyt kap, a szerző különösen alapos elemzést szentel a Velencebe irányuló hírek sebességének egy 250 éves periódus alatt.² A Velence-központú információáramlási rendszer ritmusát vizsgálja Pierre Sardella egy rendkívül alapos és gazdag forrás, Marino Sanudo feljegyzései alapján, amelyből mintegy 10 000 adatot dolgoz fel a 16. század első évtizedeire vonatkozóan.³ A Le Roy Ladurie által elemzett montailou-i kultúraátadás nem az új hírekre koncentrál, hanem az általános ismeretekre, vallási hiedelmekre, véleményekre, mégis sok tényező illeszkedik a híráramlás kereteibe, mindkét rendszerben nagy szerepet játszanak ugyanis a családi kapcsolatok, a falusi társas érintkezés és az informális összefüggések, mint például az esti fonó.⁴

A nagy monográfiák információs részfejezetei beépülnek az adott mű szerkezetébe, illusztrálják, alátámasztják érvelését, és bár magukban foglalhatnak esettanulmányokat is, mégis inkább általánosságban szólnak a híráramlásról, és az egy-két példával csupán színesí-

¹ Carmona, Michel: La France de Richelieu. Fayard, 1984. 19-24.

² Braudel, Fernand: A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. Budapest, 1996. 396-410. (A továbbiakban: Braudel)

³ A forrás: Sanudo, Marino: I Diarii 1496-1533. Velence, 1879-1903. 58 kötet. Az elemzés: Sardella, Pierre: Nouvelles et spéculations à Venise. Paris, 1948.

⁴ Le Roy Ladurie, Emmanuel: Montailou, village occitan de 1294 à 1324. Paris, 1982. 345-376. A könyv már magyarul is elérhető: Le Roy Ladurie, Emmanuel: Montailou, egy okszitán falu életrajza (1294-1324). Budapest, 1997.

tik, kézzelfoghatóvá teszik az általános jelenségeket. Az információáramlással kapcsolatos tanulmányok gyakrabban épülnek mikroszintű vizsgálatokra. Tipikus példája ennek egyes szemlélyek, csoportok, családok levelezésének elemzése, ahol a tematika, a levélváltás sebessége és a levelezéshez kapcsolódó attitűdök, a gondolkodásmód témaköreit lehet kiaknázni.⁵

A másik kézenfekvő feladat egyes konkrét események továbbélését, elterjedését, gyakori átértelmezését vizsgálni. A szelektív emlékezet egy jó példájával foglalkozik Georges Duby híressé vált könyvében. Az elemzés szerint a bouvines-i csata (1214) visszhangjával főleg észak-francia és flandriai krónikákban találkozhatunk a 13. században, a legtöbb munkában eléggé szűkszavúan említik, és a kiemelt részletek között fontos helyen szerepel az a tény, hogy a csata vasárnap zajlott le: ezt a mai szemmel nézve kevésbé jelentős elemet csak két másik előzi meg, tudniillik az, hogy a francia király leesett a lováról, s hogy végül foglyul ejtette a flandriai grófot. A krónikák jelentős hányadában ezek a csata egyedüli feljegyzésre méltó körülményei.⁶ Egy Alès városában megesezt kísérletjárás ugyanúgy hírré vált, mint III. Frigyes római koronázása – a vizsgálatok arra koncentrálnak, hogy ezeknek az eseményeknek a visszhangja hogyan, milyen körökben, milyen formában jelent meg.⁷ A magyar szakirodalomban is találkozhatunk hasonló megközelítéssel: Érsekújvár 1663-as ostroma a korabeli német területeken megjelenő hírlevelek révén meglehetősen ismert lehetett a közvélemény előtt, de ezek a hírlevelek funkciójuk révén már egy másik témakörre is átvetnek, a propaganda módszereink, eszköztárának vizsgálatára.⁸

A középkori háborús propaganda például olyan változatos eszközökkel rendelkezett, mint a prédikációk és a saját fél érdekében mondandó könyörgések, misék, a helyszínről érkező hírlevelek és a háborúval kapcsolatos röpiratok közzététele, prófécíák, csodás előjelek terjesztése vagy a hadi trófeák közszemlére tétele.⁹ A hatalomnak azonban nem csak háború esetén volt szüksége arra, hogy alattvalói körében terjessze saját politikai eszméit.¹⁰ Ennek a királyságot a nép szemében felmagasztaló törekvésnek váltak hatásos eszközcivé többek között az ünnepélyes bevonulási ceremóniák, melyeknek tematikáját, szimbolikáját már sokan tették alapos elemzés tárgyává. Az ünnepségek közötti hétköznapokban olyan, nem kevésbé változatos eszközöket kellett felhasználni, mint a főleg az elitet befolyásoló pamfletirodalom, a szélesebb körnek szóló plakátok vagy az „egyszerű népet” is megcélzó politikai dalocskák. A király a számára fontos személyeket, testületeket gyakran igyekezett értesíteni a királyság számára jelentős eseményekről, háborús győzelmekről, békekötésekről, vagy kiemelkedő személyiségek haláláról. Egyes uralkodók különösen sikeresen alkalmazták a propaganda eszközcit, állítólag közéjük tartozott Miksa császár,¹¹ vagy Anjou Róbert nápolyi király, aki-

⁵ Hayez, Jérôme: La gestion d'une relation épistolaire dans les milieux d'affaires toscans à la fin du Moyen Age. és Doumerc, Bernard: Par Dieu écrivez plus souvent! La lettre d'affaires à Venise à la fin du Moyen Age. In: La circulation des nouvelles au Moyen Age. Paris, Publications de la Sorbonne, École Française de Rome, 1994. 63-84., 99-109. (a továbbiakban: La circulation...)

⁶ Duby, Georges: Le dimanche de Bouvines. Paris, 1973.

⁷ Polo de Beaulieu, Marie Anne: De la rumeur aux textes: échos de l'apparition du revenant d'Alès (après 1323).; Braunstein, Philippe: L'événement et la mémoire: regards privés, rapports officiels sur le couronnement romain de Frédéric III. In: La circulation... 129-156.; 219-229.

⁸ G. Etényi Nóra: A 17. századi közvéleményformálás és propaganda Érsekújvár 1663-as ostromának tükrében. Actas, 1995. 1-2. szám, 95-139.

⁹ Contamine, Philippe: Aperçus sur la propagande de guerre, de la fin du 12e au début du 15e siècle: les croisades, la Guerre de Cent Ans. (a továbbiakban: Contamine) In: Le forme della propaganda politica nel due e nel trecento. Collection de l'École Française de Rome, 201. 1994. 5-27. (a továbbiakban: Le forme della propaganda...)

¹⁰ Contamine, Philippe: Des pouvoirs en France 1300-1500. Presses de l'École Normale Supérieure, Paris, 1992. 11-25.

¹¹ Császár 1493 és 1519 között. Így említi őt például Grimberg, Carl: Le déclin du Moyen Age et la Renaissance. Marabout, 1974. 107.

nek eszköztárába beletartoztak az idegen uralkodókhoz küldött követeknek adott irányelvek és az uralkodót dicsőítő képek is.¹²

A hatalom érdekeinek védelmében azonban nemcsak terjeszteni akart tudnivalókat, hanem begyűjteni is: a velencei példa lehet, hogy nem volt általános, mégis talán jelezheti, mennyire mohón kereste egy-egy város vezetése, hogy bekapcsolódhasson a hivatalos kereketen kívül zajló információcserebe és kihasználhassa azt; erre a célra állt rendelkezésére a beépített kémek hálózata, valamint az alkalmi besúgóknak felajánlott jutalmak rendszere.¹³ Talán nem ennyire szervezeten, de a francia városi hatóságok is igyekeztek minél hamarabb tudomást szerezni a nép körében keringő pletykákról, jobbra azzal a céllal, hogy elkerülhetővé tegyék az esetleges felkeléseket.¹⁴

Nehezebb, de szép eredménnyel kecsegtető feladat a nem hivatalos híráramlás rendszerének vizsgálata, ez a kutatási terület a néprajz, szociológia és a pszichológia érdeklődését is felkeltette, számos remek esettanulmány született itthon és külföldön is.¹⁵ A 18. század francia társadalomtörténetének ezzel a részterületével több munka foglalkozik, akár az 1789. júliusi Nagy Félcelem rémhírcinek terjedésével és hatásaival, akár az éhség-összecsküvések vissza-visszatérő mítoszával, vagy akár a párizsi közvélemény működésével.¹⁶ A középorkutatók nem mutathatnak fel ilyen nagyszabású műveket a források nyilvánvalóan szűkebb volta miatt, bár a periratok, inkvizíciós eljárások alapján a mikroszintű vizsgálatok előtt itt is nyitva áll a lehetőség. Levéltári és kiadott széles forrásbázison nyugszanak Claude Gauvard munkái, amelyekben a szerző a késő középkori bűnözést, erőszakot vizsgálja, továbbá foglalkozik a bűnözéssel kapcsolatos félelmekkel és az ezeket kifejező sztereotípiákkal is. A közvéleményben és az igazságszolgáltatás hivatalos rendszerén belül is a bűntényekkel kapcsolatban különleges mechanizmus működött a mindennapi gondolkodásban: ha valakiről kiderült, hogy megölt egy embert, akkor arról az információ hivatalos és önjelölt továbbadói mindjárt más bűnök elkövetését is feltételezték, útonálló, gyújtogató, sorozatgyilkos, nők megerőszkolója, gyermek elrablója lett belőle. A bűnözőkre ragasztott bűntények a korszak mentalitásáról, értékrendszeréről is tanúskodnak, arról, hogy az adott időszakban mitől rettegték leginkább az emberek.¹⁷

A párizsi pletykák tematikája, továbbadói, sebessége, a bennük megjelenő pontatlanságok a témái annak a tanulmánynak, amely egy kiemelkedően jól hasznosítható forrást választott elemzése alapjául. Bár a tanulmány kerek és összefogott, nem aknázza ki teljesen a forrásban rejlő lehetőségeket.¹⁸ Érdemes tehát elmélyültebben, más problémákat is megvizsgálva elemezni a kérdéses szöveget, a Párizsi Polgár naplóját (*Le Journal d'un Bourgeois de*

¹² Barbero, Alessandro: La propaganda di Roberto d'Angiò re di Napoli (1309-1343). In: *Le forme della propaganda...* 111-131.

¹³ Crouzet-Pavan, Elisabeth: Les mots de Venise: sur le contrôle du langage dans une Cité-Etat italienne. In: *La circulation...* 205-218. (a továbbiakban: Crouzet-Pavan)

¹⁴ Gauvard, Claude: Rumeur et stéréotypes à la fin du Moyen Age. In: *La circulation...* 157-177. (a továbbiakban: Gauvard 1994.)

¹⁵ Összefoglaló mű a témában gondosan összeállított bibliográfiával: Kapferer, J. N.: Rumeurs: le plus vieux média du monde. Paris, 1987. (a továbbiakban: Kapferer) Egy híres francia esetet dolgoz fel Morin, Edgar: *La Rumeur d'Orléans*. Le Seuil, 1969. Visonta híráramlásának inkább néprajzi indíttatású, de nagyon jól felhasználható elemzése: Hoppál Mihály: *Egy falu kommunikációs rendszere*. Budapest, 1970. Az Intercontinental szállóban kitört tűz kapcsán a rémhírek működési mechanizmusát vizsgálja Hankiss Elemér: *Az információhiányról*. In: *Társadalmi csapdák. Diagnózisok*. Budapest, 1983. 295-347.

¹⁶ Lefebvre, Georges: *La Grande Peur de 1789*. Armand Colin, 1932.; Kaplan, Steven L.: *The Famine Plot Persuasion In Eighteenth-Century France*. The American Philosophical Society, 1982. (a továbbiakban: Kaplan); Farge, Arlette: *Dire et mal dire. L'opinion publique au 18e siècle*. Le Seuil, 1992.

¹⁷ Gauvard, Claude: „De grace especial” Crime, Etat et Société en France à la fin du Moyen Age. Publications de la Sorbonne, 1991.; Gauvard 1994.

¹⁸ Beaune, Colette: *La rumeur dans le Journal du Bourgeois de Paris*. In: *La circulation...* 191-203.

Paris),¹⁹ hiszen rá támaszkodva viszonylag részletes képet rajzolhatunk a 15. század eleji Párizs információhálózatáról.²⁰ Ugyan ez bonyolult és szerteágazó egységet alkot, és egyetlen ember szemszögéből ábrázolva csakis leszűkített, leegyszerűsített képet kapunk, de ez a kép legalább valóban, kézzelfoghatóan létezett egy ember számára, nem úgy, mint az utókor által felépített, elvont történelmi modell, amely lehet, hogy tökéletesebb, azonban egyetlen 15. századi párizsi lakos sem tapasztalta meg abban a formában.

A napló Franciaországa

A *Journal* a 15. század első felében keletkezett, és az 1405 és 1449 közötti korszakot mutatja be egy szemtanú elbeszélésében. Ezek az évek a százéves háború egyik legnehezebb szakaszát, majd a lassú francia kibontakozás kezdetét jelentik. A francia királyt, VI. Károlyt az 1390-es évek elejétől kezdve betegség gyötri, időnként több hónapra örület vesz rajta erőt, ilyenkor a királyné, Bajor Izabella és a királyi hercegek irányítják az országot. A két leghatalmasabb rokon a burgundi herceg, Félelemnélküli János, VI. Károly unokatestvére és Lajos, orléans-i herceg, a király öccse. A két herceg közt akkora az ellenségeskedés, hogy 1407 novemberében Félelemnélküli János meggyilkoltatja Lajost: ez a cselekedet indítja el a későbbi polgárháborút. Az orléans-i párt vezetését Armagnac grófja, a család rokona veszi át. Az Armagnac és burgundi pártiak váltakozó szerencsésű küzdelmében a hatalomért 1413 egy fontos állomás. A Párizst és a királyt hatalmába kerítő burgundi párt a rendekkel együtt kormányzati reformokat és az addig kormányzó másik párt eltávolítását követeli. Ezzel egy időben a burgundiakkal szimpatizáló mészárosok vezetésével zavargások törnek ki (Caboche-felkelés), az Armagnacok azonban még ebben az évben a béke megteremtésére hivatkozva visszaszerzik befolyásukat, és elűzik a felkelés vezetőit a burgundi herceggel együtt.

A visszatérést tervező burgundi párt mellett az Armagnac pártnak még az éppen ebben az évben trónra lépő ambíciózus angol király, V. Henrik támadásával is szembe kell néznie. Henrik fényes győzelmet arat az azincourt-i csatában (1415. október 25.), és a normandiai városok is sorra hódolnak előtte. 1418-ban Párizs átáll a burgundi herceg oldalára, csapatait beengedik a városba, és a felfegyverzett polgárok májustól augusztusig irtó hadjáratot folytatnak az Armagnac-nak tartott társaik és a párt vezetői ellen, többször végigjárnak a párizsi börtönöket, és legyilkolják az ott raboskodó foglyokat.²¹ Félelemnélküli János megegyezésre törekszik a Párizsból elmenekített, Armagnac-párton álló *dauphin*-nel (a későbbi VII. Károlyról van szó), de a tárgyalások egyik találkozásán Montreau-sur-Yonne-ban a trónörökös emberei uruk jelenlétében meggyilkolják (1419. szeptember 10-én). A meggyilkolt herceg fia, Jó Fülöp az angolokkal lép szövetségre, és együttes nyomásukra köti meg VI. Károly a troyes-i békeszerződést 1420 májusában. Ebben a francia király kizárja a trónöröklésből a *dauphin*-t, és helyette V. Henriket nevezi ki utódjának, aki a szövetség megerősítésére feleségül veszi a francia király leányát. A helyzet azonban másképp alakul: 1422-ben meghal mind V. Henrik, mind VI. Károly, a két trón örököse így a csecsemő VI. Henrik lesz, aki helyett mindkét országában régensck kormányoznak. Franciaország új ura így Bedford hercege lesz, a király nagybátyja. Befolyása azonban nem terjed ki a Loire-től délre fekvő területekre: itt a *dauphin* tartja kezében a hatalmat, akít székhelyéről „bourges-i királynak” is neveznek.

¹⁹ Journal d'un Bourgeois de Paris de 1405 à 1449. Texte original et intégral présenté et commenté par Colette Beaune, Librairie Générale Française, 1990. (a továbbiakban: Journal)

²⁰ Az információhálózat fogalmáról és kutatásáról lásd Z. Karvalics László: Az információtörténeti gondolkodás ágazatai, kiindulópontjai és kezdetei. Világtörténet, 1996/3-4. 10-25.

²¹ Ezeknek az eseményeknek a visszhangjával foglalkozik tanulmányában Pons, Nicole: Informations et rumeurs: quelques points de vue sur les événements de la Guerre Civile en France (1407-1420). Revue Historique, 1997/avril-juin 409-433. A szerző, az eddigi történelmi véleményekkel szemben, kétségbe vonja a párizsi mészárlások kegyetlenségét, és egy korabeli naplórészletre támaszkodva arra a következtetésre jut, hogy ezek a párizsiaknak nem is jelentettek annyira „drámai órákat”. 413-416.

A két tábor között váltakozó szerencsével szinte folyamatosan zajlik a küzdelem egészen 1428-ig, amikor az angol-burgundi párt a Loire-tól délre eső területek kulcsát, Orléans-t veszi ostrom alá. Ekkor lép fel egy fiatal parasztlány, Jeanne d'Arc, aki a kortársak óriási meglepetésére elnyeri a *dauphin* bizalmát, és a tőle kapott sereggel felmenti az angol ostromgyűrűbe zárt Orléans-t (1429. május 8.). Egy hónappal később a francia seregek első ízben győzik le nyílt csatában az angolokat Patay-nál, ezután pedig a *dauphin* Jeanne d'Arc-kal és egy sereggel az ellenséges területen fekvő Reims-be vonul, hogy megkoronáztassa magát; útközben sorra meghódolnak előtte a városok. A Jeanne d'Arc által vezetett támadás Párizs ellen azonban nem jár sikerrel, a főváros még hú addigi vezetőihez, 1431-ben itt koronázzák francia királlyá a tíz éves VI. Henriket. Jeanne d'Arc 1430-ban az angol-burgundi párt kezére kerül, hosszú perben próbálják megtorni, végül elítélik, és 1431. május 31-én visszaeső eretnekként megégetik Rouen-ban. Az eddig viszonylag biztos alapokon nyugvó angol kormányzat azonban meginog. 1435-ben Jó Fülöp burgundi herceg az angol tárgyalópartnerek mellőzésével kibékül VII. Károllyal. A következő év áprilisában Párizs megnyitja kapuit a francia csapatok előtt, és elismeri VII. Károlyt. Az ország helyzete még egyáltalán nem biztos, s nem biztonságos: a fegyveres csapatok (zsoldosok, banditák, száműzöttek) pusztításait senki nem fékezi meg, és az angolok még mindig kezükben tartják Normandiát. VII. Károly azonban 1445-ben újjászervezi a hadsereget, és sikeresen szorítja ki az angolokat a francia területekről. A *Journal* utolsó bejegyzése Normandia központjának, Rouen-nak bevételéről szól 1449 októberében.²²

Rendkívül fontos a vizsgált korszaknak az információáramlást befolyásoló általános tényezőiről is szólni. A mindennapi életkörülmények, a gondolkodásmód, a szellemi eszközkészlet (*outilage mental*) nagyban meghatározzák az emberek viszonyulását a hírekhez, a hírforrásokhoz. A 15. század elejének legfőbb jellemzője a hosszú, szűnni nem akaró háború, amely nem biztos, hogy ostromok, konkrét csaták képében jelentkezett mindenhol, minden időben, de Párizsban az egész korszakon keresztül jelen volt, mint fenyegető veszély: fosztogató zsoldosereg a kapuk előtt, drágaság és áruhiány, menekülő áradata, partok közötti intrikák, nyílt harcok, esetenként kegyetlen mészárlások, nem is beszélve az éjjeli őrzáratokról, virrasztásról, őrszolgálatról a városfalakon, amelyek sok polgárt érintettek.

Ehhez a generációkon keresztül tartó létbizonytalansághoz csatlakozott még időnként az éhínség és a szintén gyakran megjelenő járványos betegségek valamelyik formája. Korszakunkban a Párizsi Polgár kilenc járványos évet említ (1414, 1418, 1421, 1422, 1427, 1432, 1433, 1438, 1445), amelyek során a betegség (pestis, influenza, szamarákköhögés vagy fekete himlő) több hónapig dühöngött a városban, és a közhiedelem szerint több tízezer áldozatot szedett.²³ Az ilyen bizonytalan, rendkívül kiélezett helyzetek nagyon kedveznek a rémhírek születésének. Néhány megmagyarázhatatlan, kedvezőtlen esemény, jelenség, természeti katasztrófa egész lavinát indíthat el, hiszen az emberek magyarázatot várnak, és a külső szemlélő által teljesen valószínűtlen értelmezések is hitelt kaphatnak, ha beilleszkednek a közönség által elfogadott sztereotípiák rendszerébe.²⁴

Az általános létbizonytalanság mellett még egy sokkal ártatlanabb, de az információáramlásra nagy befolyást gyakorló tényezővel is számolnunk kell, ez pedig a szóbeliség túlsúlya a hírek továbbadásának rendszerében. Mind a hivatalos, mind a nem hivatalos információk legnagyobb részét hallás útján jutottak el a befogadókhöz. Őt érzékszervünk közül a középkorban és még a korajókor időszakában is a hallásnak volt a legnagyobb szerepe.

²² A korszak Párizsáról, párizsi eseményeiről ld. Favier, Jean: Nouvelle histoire de Paris. Paris au XVe siècle Paris, 1974. (a továbbiakban: Favier)

²³ 1418-ban a Párizsi Polgár, valószínűleg túlzóan 50-100 ezer, 1438-ban 45 ezer halottról beszél. (Párizs lakossága 100-200 ezer fő volt.) Journal 133-135. és 383.

²⁴ Delumeau, Jean: La Peur en Occident (XIVe-XVIIIe siècles). Une cité assiégée Fayard, 1978. 174. A rémhírek működéséhez lásd Kapferer és kollektív pszichológiai megközelítésben: Allport, G. W. – Postman, L.: The Psychology of Rumor, New York, 1947.

A látás, amely szinte kizárólagos befolyást élvez a 20. században, itt még a harmadik helyre szorult a hallás és a tapintás mögött. Ebben a korszakban az olvasás, amely ma csak a szemek feladata, fennhangon történt, az így szerzett információ is auditív maradt mind a hallgatóság, mind a felolvasó számára.²⁵ A szóban terjedő hírek érthető módon könnyebben deformálódnak, mint az írásban rögzítettek, tartalmuk, formájuk kevésbé állandó – ezt a tényezőt sem szabad figyelmen kívül hagynunk az elemzés során.

A Párizsi Polgár és naplója

A napló írójával kapcsolatban nagyon kevés információval rendelkezünk, csak arra támaszkodhatunk, amit ő maga árul el önmagáról. A nevét nem ismerjük, nem tudjuk azt sem, mikor kezdte írni a művét, ez ugyanis csupán töredékesen maradt ránk több 15. század végi vagy 16-17. századi kéziratban. (Az 1405. és 1408. év első néhány hónapja hiányzik, 1406-ból és 1407-ből pedig egyáltalán nincs feljegyzésünk.)

A Párizsi Polgárrol egy dolgot állíthatunk biztosan: nem volt polgár. Egyházi személynek kellett lennie, tagja volt a párizsi egyetem oktatói karának, egyik megállapítása kapcsán ugyanis ezt írja 1446-ban: „...és valóban vitába szállt velünk a navarrai kollégiumban, a párizsi egyetem több mint ötven legtökéletesebb klerikusával.”²⁶ De mivel gyakran tesz említést a Notre-Dame-i káptalan ügyes-bajos dolgairól, egyes kutatók azt feltételezték, hogy egyetemi funkciója mellett ez utóbbinak is tagja lehetett. Felmerült az is – Bajor Izabella királyné személyét érintő kedvező megjegyzései miatt –, hogy a királyné udvartartásának is tagja lehetett. Ezekre az adatokra támaszkodva néhányan konkrét személlyel próbálták azonosítani őt, szóba került Jean Beaurigout párizsi plébános, Jean de l'Olive teológus és Jean Chuffart, egyetemi kancellár neve is – egyik mellett sem szólnak döntő érvek.²⁷ Ha a neve nem is, de számos, az értelmezés szempontjából fontos tudnivaló kiderül magából a naplóból is.

Világossá válik például, hogy a szerző bevallottan a burgundi herceg oldalán áll az Armagnac-burgundi viszályban. Ebben a meggyőződésében társakra lelhetett az egyetem tagjai körében,²⁸ sőt saját, feltehetően túlzó állítása szerint szinte az összes párizsi lakos burgundi párti volt. Elfogultan viszonyul tehát a szemé előtt zajló eseményekhez, és így is számol be róluk: sok mindenről említést sem tesz, pedig a szöveggörnyezetből kiderül, hogy tudnia kellett azokról; az angol-burgundi párt sikereit felnagyítja, az Armagnacok győzelmeit, ha egyáltalán szót ejt róluk, kizárólag nagy számbeli fölényüknek tulajdonítja. Csupán 1436 után „hódol be” az addig *dauphin*-ként vagy „állítólagos” francia királyként emlegetett VII. Károlynak.

A mű utalásai tanúskodnak a szerző műveltséganyagáról is. Első helyen természetesen a Biblia szerepel, ószövetségi személyek (Holofernész, Heródes, Jeremiás és más próféták) és rövid idézetek formájában. Emellett helyt kap az antik történelem is, találkozhatunk Priamossal és Kalkhasszal, de főként a római császárokkal (Nero, Diocletianus, Decius, Maximinus), akiket mint a zsarnokság és kegyetlenség példáit említi, összesen nyolc alkalommal. A francia történelem még ennél is kisebb szerepet játszik: Klodvig és Ganelon jelentik a régmúltat, közelebbi ennél az 1348. évi nagy pestis – mindezek hasonlatokban, utalásként jelennek meg. Nem konkrét csatához kötődve, minden közelebbi részlet nélkül gyakran találkozhatunk a szaracénokkal is, akiket a Párizsi Polgár a kegyetlen hadviselés, a méészárlások,

²⁵ Mandrou, Robert: *Introduction à la France moderne (1500-1640). Essai de psychologie historique* Paris, 1961. Az érzékszervekről, az érzelmekről, a szellemi eszköztárról ír: 68-111. (a továbbiakban: Mandrou)

²⁶ Mandrou 429-430. (Fordítás tőlem, a továbbiakban is.)

²⁷ A Párizsi Polgár személye körüli vitáknak jó összefoglalását adja Colette Beaune a *Journal*-hoz írt előszavában. *Journal* 11-13.

²⁸ Favier 147.

a fosztogatások példáulként, összehasonlítási alapként említi. A *Journal* keretein kívül eső történelmi múlt legközelebbi és leginkább élő cseményei V. Károly koronázási ünnepsége és temetése, 1364-ben, illetve 1380-ban. A történelem és az irodalom mindig mint retorikai fogások forrásra jelenik meg, hasonlatokhoz, hiperbolákhoz szolgál alapananyagul.

Az író konkrét lakhelyéhez is találunk utat a forráson keresztül, ha nem is enged bennünket túl közel: egyes párizsi helyszínekre vonatkozó állításaiból arra következtethetünk, hogy a Szajna jobb partján lakott, mivel az ezen az oldalon elhelyezkedő épületekről, kapukról beszél úgy, mint amelyek a „hidakon innen” (*deçà les ponts*)²⁹ helyezkednek el, a bal parti Saint-Jacques kaput pedig „hidakon túli” (*delà les ponts*)³⁰ kapunak nevezi.

A *Journal*-ban nem csak említés a megcélzott olvasóközönségről, így nem tudjuk, kinck szánta a szerző. Lehetséges, hogy csupán saját szórakoztatására, időtöltésként készített feljegyzéseket, hisz a műben előforduló megszólítások, közbevetések³¹ lehetnek egyszerű szófordulatok, de utalhatnak arra is, hogy írója felolvasta jegyzeteit valakiknek, talán éppen egyetemi társainak.

A napló megírásának körülményeiről is árulkodik a szöveg. Az sem biztos, hogy valóban a szó szoros értelmében vett naplóról beszélhetünk, vagyis nem igaz, hogy minden cseményt rögtön a megtörténte után vetett papírra a szerző. Az említett történések egy részét nyilvánvalóan pár hónappal később írhatta le, néhány helyen ugyanis az események következményeiről is beszámol. Az 1420-as évnél találkozunk Guitry urával, aki Montereau védői között volt, és a város megadása után őt is szabadon engedték. Ehhez kapcsolódva jegyzi fel a Párizsi Polgár, hogy Guitry ura „azóta annyi zsarnokságot követett el Gâtinais vidékén és másutt is, mint bármelyik szaracén.”³² Sok csemény tehát vagy eleve egy bizonyos idő elteltével került csak a naplóba, vagy pedig az alapesemény azonnali lejegyzése után egy-egy részletet többször is átnézett, kiegészített a szerző. Erre a munkamódszerre utal az is, hogy egyes neveket, számokat kihagyott, nyilván arra számítva, hogy későbbi információk birtokában majd kiegészíti a hiányos helyeket.

Ezzel kapcsolatban felvetődik, hogy vajon honnan szerezte információit a Párizsi Polgár. Sok cseményről szemtanúként számol be. Ő maga is említi például megtekinteni az 1429-ben Párizs környékén született számai ikreket, akiket kézbe is vett, és le is rajzolt a naplóba.³³ 1427-ben sok más párizsival együtt ő is kilátogatott Chapelle-Saint-Denis faluba, hogy megnézzék az ott letáborozott vándor cigányokat, sőt szóba is elegyedett velük.³⁴ Más eseményekről csak közvetett tudomása volt, szerencsénkre sok helyen fel is jegyezte, milyen körülmények között jutott a kérdéses információhoz, kitől vagy kiktől hallotta a hírt. Az információcsatornák elemzésekor ezekre az értékes megjegyzésekre tudunk támaszkodni. Számos alkalommal azonban a hírforrásra való hivatkozás nélkül írja le az eseményeket – ezek az esetek alkotják sajnos a *Journal* nagyobbik részét.

Közelebbi adatok, utalások híján nem tudhatjuk, mennyire mondható a napló szerzője tipikus párizsinak az információáramlásban való részvétele, jól értesültsége szempontjából. Lehetséges, bár meglévő, elszórt adataink nem szolgáltatnak erre konkrét bizonyítékokat, hogy jobb helyzetben volt, mint a többi párizsi lakos: az, hogy naplót vezetett, arra mutat, hogy esetleg nagyobb figyelemmel fordult a külvilág hírei, a hatalmasok cselekedetei felé, mint az átlagember. Irni-olvasni tudása olyan hírforrásokat is elérhetővé tett számára, amelyekhez a lakosság nem kis része csupán közvetítő útján jutott hozzá. (A szóbeliség óriási szerepe a középkori híráramlásban ezt a tényezőt némileg ellensúlyozza.) Egyházi ember volta miatt érdeklődési köre némileg különbözhetett a világiaktól, de esetleges átlagon felüli

²⁹ *Journal* 71., 218.

³⁰ *Journal* 72.

³¹ Például „comme vous avez ouï devant” (amint előbb hallottátok). *Journal* 356.

³² *Journal* 160.

³³ *Journal* 259.

³⁴ *Journal* 238.

jól értesültségét inkább egyetemi munkájának köszönhette – a párizsi egyetem ebben a korban komoly és konkrét politikai szerepet is vállalt: egyik tagja például, Jean Petit nagyhatású véleményt nyilvánított orléans-i Lajos meggyilkolása után az egybegyűlt királyi udvar előtt.³⁵ Az 1413-as Caboche-felkelés és a rendek reformtörekvéseinek kidolgozásában és megvalósításában is nagy befolyás jutott az egyetemnek, éppúgy, mint az Armagnac-párti visszarendeződség előcségtésében.³⁶

Akár tipikus párizsinak tekintjük a *Journal* szerzőjét, akár nem, mindenképpen érdemes és érdekes megvizsgálnunk információs világát: egy konkrét személy valóban létező, egyedi világképébe nyercünk így betekintést, és leírásán keresztül talán megközelítő képet kapunk a párizsiai hírciről, véleményéről is.

Idő és tér Párizs híráramlásában

Az, hogy honnan érkeznek hírek egy városba vagy egy személyhez, bizonyos szempontból meghatározza a kérdéses közösség vagy egyén világának határait. Hiába ismeri esetleg az ezen a határon túl fekvő területeknek a nevét, azok nem jelentenek számára semmit, amíg valamilyen információval nem rendelkezik az adott területről. Megpróbáljuk ezért felrajzolni azokat a koncentrikus köröket, amelyek a Párizsi Polgár és esetleg a párizsiai többé-kevésbé ismert világát jelentették. A legkülső körbe a Franciaországon kívül fekvő területek és az innen származó információk tartoznak. Hogyan alakul tehát a külföld a *Journal* hírcinek tükrében?

A Párizsi Polgár nem számol be túl sok külföldi eseményről. Hírek érkeznek a pisai zsinatról, a pápaválasztással kapcsolatban 1409-ben,³⁷ valamint a bázeli zsinatról több ízben az 1430-as évek elején, bár ezzel kapcsolatban a szerző gyakran éppen arról panaszkodik, hogy nem lehet semmit sem tudni a nagy összejövétel munkájáról. „*Ebben az időben [1434 végén] semmi hír nem volt a bázeli zsinatról, sem prédikációban, sem másképpen egész Párizsban, mintha bizony mind Jeruzsálemben lettek volna.*”³⁸ Szíriából és Babilonból is kaptak hírt a párizsiai, amely szerint megszületett a zsidók által várt Antikrisztus.³⁹ Itáliáról azt tudja meg a Párizsi Polgár és a párizsiai egy része 1429-ben, hogy itt (sienai) Bernát testvér nagy sikerű prédikációkat tart.⁴⁰ 1427-ben vándor cigányok Európa dél-keleti végeinek állapotáról és keresztényeiről mesélnek a hozzájuk zarándokló párizsi népnek, történeteikben előkerül a lengyel király és a császár is,⁴¹ egy másik párizsi körmenet kapcsán pedig a szultán neve merül fel, aki kínzásokkal gyöttri a rabságban tartott keresztényeket.⁴² Érdekes, különösen a két ország egybekapcsolódó történelmének ismeretében, hogy angolai hírekről egyáltalán nem számol be a Párizsi Polgár, London vagy más angol város neve elő sem fordul a *Journal*-ban. Egyetlen Angliában történt eseménnyel találkozhatunk a műben: 1421-ben megszületik V. Henrik és Franciaországi Katalin (VI. Károly leánya) kislánya, a későbbi VI. Henrik.

³⁵ A herceg meggyilkolásának körülményeiről, az esemény egész társadalmi és kulturális kontextusáról ír Guenée, Bernard: *Un meurtre, une société. L'assassinat du duc d'Orléans 23 novembre 1407.* Paris, 1992.

³⁶ Erről a szerepről a Párizsi Polgár is beszámol. 1413 elején az egyetem listát készít a királyt „clárułók” neveiből, amely a leváltandó Armagnac kormányzat tagjait sorolja fel. *Journal* 56. Augusztusban viszont már az egyetem tesz javaslatot a felkelők, reformokat sürgetők száműzésére – ezzel a fordulattal a Párizsi Polgár nem ért egyet, sőt meglehetősen kívülállóként számol be róla. *Journal* 62.

³⁷ *Journal* 33.

³⁸ *Journal* 335., valamint 313., 326., 332.

³⁹ *Journal* 255.

⁴⁰ *Journal* 256.

⁴¹ *Journal* 234-235.

⁴² *Journal* 440.

Egy hír Angliából, egy pár Itáliából, német területről, elejtett szavak Kelet-Európáról, a Szentföldről – ez lenne a 15. századi művelt párizsi által áttekintett világ? Nehéz elhinni; az is lehetséges, hogy a Párizsi Polgár nem minden hallott hírt vetett papírra, de az arányokat valószínűleg jól érzékeltetik a fenti szám adatok. E nézet mellett szól az a tény is, hogy száz évvel később a nyomtatott hírlevelek külföldi hírként szinte csak az itáliai háborúkról számolnak be, emellett csupán a magyar és német területeket érintő török veszélyről értesültek ily módon a franciák, valamint a (képzeletbeli) „János pap királyságáról” messze Ázsiában.⁴³

A Párizsi Polgár Franciaországa is leszűkült, a Párizsban felbukkanó hírek egy a város köré írható kb. 300 kilométer sugarú körön belülről érkeznek, amelynek végpontjain keleten Dijon, délen Poitiers, nyugaton a Mont-Saint-Michel, északon pedig Gent található. A legtöbb hír azonban nem érkezik 50-80 kilométernél messzebből, ez a terület jelenti a város hírcinek igazi földrajzi alapját. A Loire-on túli vidékek szinte teljes egészében hiányoznak a Párizsi Polgár látóköréből.

Érdekes megvizsgálni a földrajzi helyek, helységnevek fontosságát a naplóban, vagyis azt, hogy mennyire állandó, illetve alkalmiszzerű vagy ritka a hírek érkezése az adott helységből Párizsba. Ha ugyanis összesítést készítünk a *Journal*ban előforduló város-, falu- és vidéknevekből, meglehetősen hosszú listát kapunk 168 földrajzi névvel. Ezeknek legnagyobb része azonban csupán említésszerűen tűnik fel, egy vagy két alkalommal, olyan szűkszavú felsorolások részeként, mint: *„Item, egész télen és végig nagybőjt alatt egészen húsvétig, amely 1424-ben április 23. napjára esett, és még májusban is ostrom alá vették Gaillont, Sézanne-t, Nangist és más erőátmenyeket, és az angolok mindet el is foglalták, az Armagnacok pedig szabadon távozhattak.”*⁴⁴

Egy másik csoportot alkotnak azok a helységnevek, ahonnan egy bizonyos időszakban meglehetősen sűrűn érkeznek részletes hírek, egész kis kerek történetek. A legjobb példa erre Orléans, amelyről szinte kizárólag az 1428-29-es években hallanak Párizsban a napló tanúsága szerint, ekkor viszont hosszú, részletes történeteket jegyez fel a Párizsi Polgár, Jeanne d'Arc körül keringő legendákat, az ostrom apróbb cseményeit. Harfleur-ről az 1415-ös sikeres angol ostrom kapcsán ír a szerző, Arras városával 1414-ben az ostrom miatt, 1435-ben pedig a VII. Károly és Jó Fülöp közötti tanácskozás helyszínéeként találkozhattak a párizsiak. Ezek a helyszínek nem közelségük miatt játszanak nagy szerepet a város hírciben, hanem az ott lezajló kiemelkedő csemények kapcsán.

A helységek harmadik csoportja az, amelyről az évek során szinte folyamatosan, évről-évre rendelkeznek információval a párizsiak és a Párizsi Polgár. Ide tartozik elsősorban Saint-Denis városa, Párizstól 7-8 kilométernyire, Pontoise, Meaux és Corbeil egy 20-30 kilométeres sugarú körön belül, valamint a kicsivel messzebb fekvő Compiègne és az angol uralom központjaként szereplő Rouen (Párizstól kb. 150 km). Látható, hogy ebből a hat városból öt a fővároshoz meglehetősen közel fekszik és viszonylag jelentősebb településnek is számít – van mit mesélni róluk –, a hírek clég rövid idő alatt elérik Párizst, és az ezeken a helyeken jelentkező esetleges veszélyek már a főváros számára is közvetlen fenyegetést jelentettek. Bár a legtöbb hír viszonylag közelről érkezett a városba, mégis fontos tudnunk a hírek terjedési sebességét, hogy pontosabb képet alkothassunk az információáramlás rendszeréről. Nézzük először a korszak rekordjait, amelyeket a hivatásos hírvivők, küldöncök értek el.

A 16. század talán legjobb eredményének számított a napi átlag 139 kilométer, ezzel Gabriel von Taxis küldönci büszkélkedhettek, és a Brüsszel-Itália útvonalon tették meg.⁴⁵ Iszlám területeken sokkal nagyobb átlagssebességekkel is találkozunk, itt a küldöncök váltott ösvérekkel napi 200 kilométeres sebességet is elértek, sőt volt példa, hogy átlag 387 (!) kilométert

⁴³ Seguin, Jean-Pierre: *L'information en France de Louis XII à Henri II*, Genève, 1961.

⁴⁴ *Journal* 209.

⁴⁵ Braudel 399.

tektek meg egy nap alatt.⁴⁶ Ez azonban egészen kivételes gyorsaságot jelentett, normális körülmények között a sietős utazók, küldöncök átlagosan napi 50-80 kilométert utaztak.⁴⁷

A Párizsi Polgár néhány esetben feljegyzi a (főként hivatalos) hírek megérkezésének időpontját a fővárosba. V. Sándor pápa 1409. június 26-ai pisai megválasztásának híréből július 8-án szereztek tudomást Párizsban, a két várost elválasztó kb. 1200 kilométert 13 nap alatt futotta be a jó hír, azaz meglehetősen gyorsan.⁴⁸ Az 1414. szeptember 11-én (keddi napon) hajnali háromkor az Arras alatti katonai táborban kihirdetett béke híre csütörtök reggel érte el Párizst, a 160 kilométeres távolság megtételéhez két napra volt szüksége a küldöncnek.⁴⁹ Az egyetlen Angliából érkező újdonság, VI. Henrik születése 1421. december 5-én Párizsban „*karácsony előtti hétfőn, Szent-Tamás másnapján*”, azaz december 22-én vált ismertté. A kb. 500 kilométeres utat, nyilván a La Manche csatornán való átkelés és a téli utazás egyéb viszontagságai miatt 17 nap alatt tudták megtenni (körülbelül 30 km/nap).⁵⁰ A Pontoise sikeres angol ostroma után elmenekülő polgárok 1419. július 31-én éjjel vagy kora hajnalban indultak elfoglalt városuk alól, és déclőtt 10 óraker már a párizsi Saint-Denis kapunál keltettek óriási rémületet a mit sem sejtő párizsiak körében.⁵¹

Ezeket az adatokat figyelembe véve azt állapíthatjuk meg, hogy a Párizsi Polgár Franciaországának legtávolabbi csücskéből is 4-6 nap alatt elérhetett egy hír Párizsba, az információ szempontjából legjobban ellenőrzött területek azok voltak, ahonnan egy napnál rövidebb idő alatt is hírt lehetett kapni.

Párizs városfalakon kívüli kommunikációs kapcsolatrendszerének megismerésénél nem mellőzhetjük a Szajna szerepét. Ez a folyó Észak-Franciaország legfontosabb kereskedelmi útvonala, mind Champagne, mind az Atlanti-óceán felé ez biztosította a kapcsolattartást, ezen szállították a bort, a gabonát, az épületkövet, a tűzifát, a sót és a bőjt idején annyira fontos tengeri halat.⁵² A Szajrán sok esetben akkor is nyitva állt az út, amikor a szárazföldi utakat az ellenséges sereg, banditák tartották megszállva. Az Armagnac párti csapatok szigorú ellenőrzése miatt 1430-ban is nehézkessé, szinte lehetetlenné vált a város ellátása, így minden rendkívül megdrágult. Ezen a helyzeten próbált segíteni Franciaország régense, Bedford hercege, amikor 1431 januárjában, tehát a hajózás szempontjából kedvezőtlen évszakban esőben, ellenszélben, sodrással szemben élelmiszerekkel megrakott hajóhadat kísért Párizsba az Armagnacok támadásai közepette.⁵³ 1435 szeptemberében Bajor Izabella királyné holttestét kénytelenek voltak hajón elszállítani Saint-Denis-be, mert a Párizs környéki falvakat és mezőket az Armagnacok szállták meg.⁵⁴

Ezt a vízi utat csak a Párizs alatt és felett elhelyezkedő erődített hidak birtokba vételével lehetett elzárni. Ilyen híd volt például a főváros alatt a Saint-Cloud híd, a charentoni vagy a meulani híd; aki Párizs ellátását akarta lehetetlenné tenni, mindig ezeket az erődítéseket próbálta megszerezni, Saint-Cloud-t például 1411-ben az Armagnacok, 1417-ben Félelemnélküli János burgundi herceg veszik ostrom alá.⁵⁵

A szárazföldi utak a párizsi kapukhoz érkeztek, ezeken haladtak át a kereskedők portékáikkal és hírcikkkel gyakran távoli földek felől, itt léptek be a közeli falvak lakói, ha eladni vagy vásárolni akartak a fővárosban, ők is meséltek történeteket a falujukat vagy környéküket

⁴⁶ Ragheb, Youssef: La transmission des nouvelles en terre d'Islam. Les modes de transmission. In: La circulation... 37-48.

⁴⁷ L'Histoire et ses Méthodes sous la direction de C. Samaran. Paris, 1961. 111-113.

⁴⁸ Journal 33.

⁴⁹ Journal 80.

⁵⁰ Journal 177.

⁵¹ Journal 144.

⁵² Favier 29.

⁵³ Journal 284-285.

⁵⁴ Journal 343.

⁵⁵ Journal 40. és 100.

ért viszontagságokról. A kapukon át távoztak szőlőkbe vagy más közeli birtokaikra a párizsi polgárok, ha a falakon túl nem fenyegetett veszedelem. A kapuknál jelentek meg a menekülők csoportjai is, például a Pontoise városából hiányos öltözékben elmenekült polgárok a Saint-Denis kapunál keltettek óriási megdöbbenést városuk angol kézre kerülté után alig pár órával.⁵⁶

Veszély, fenyegető ostrom vagy akár csak fosztogató banditacsoportok közeledése esetén a város a kapuk bezárásával védekezett. Az olyan zavaros időszakban, mint amilyenről a Párizsi Polgár is tanúskodik, általában a kapuk közül csak a legfontosabbakat nem zárták vagy falazták be. A *Journal* legelső feljegyzése 1405-ben például éppen arról számol be, hogy a Saint-Denis, a Saint-Antoine, a Saint-Jacques és a Saint-Honoré kapuk kivételével minden kaput bezártak.⁵⁷ Bár a zárt kapuk nem jelentettek igazi akadályt az egyes kalandvágyó emberek előtt, akik könnyen kiszökdöstek a falakon keresztül, úgy tűnik, az ostromok ellen jó védelmet nyújtottak.⁵⁸ Párizs ostromát egyedül a Jeanne d'Arc által vezetett sereg kísérte meg időszakunkban, az egymást követő hatalomátvételek 1418-ban és 1436-ban csakis úgy sikerültek, hogy belülről beengedték a csapatokat a velük összejátszó kapuőrök vagy más polgárok.

A bezárt, befalazott kapuk nemcsak az ellenséget tartották távol, hanem a kereskedőket, terményekkel a piacra igyekvő falusiakat is, akiknek vagy egyáltalán nem volt módjuk bejutni a városba vagy pedig hatalmasat kellett kerülni a nyitott kapuk irányába. A párizsiak ezért meglepően nagy áldozatokra is képesnek mutatkoztak annak érdekében, hogy békésebb időszak beköszöntével minél hamarabb használhatóvá tegyék az addig zárt kapukat. A Párizsi Polgár különösen a Saint-Martin kapu környékén lakók crófészítésciről számol be 1425-ben és 1426-ban, amikor a Saint-Martin utca lakosai saját költségükön és saját munkájukkal kibontják a befalazott kaput, valamint vállalják az immár megnyitott kapu éjjelnappali őrzését.⁵⁹

A földrajzi tér szerepe nem korlátozódik a hírek kiindulási pontjának meghatározására és útvonalának követésére, vagyis nem csupán a Párizsig való eljutásnál kell figyelembe venni. A városban belüli topográfiai elemzés a hírek szétáramlásának vizsgálatánál fontos. Melyek voltak az információk terjedésére különösen kedvező helyszínek, a csomópontok a párizsi hírhálózat csatornáin? A sűrűn látogatott terek, kereszteződések⁶⁰ szerepe óriási, de ugyancsak fontosak az egyéb találkozóhelyek, a kocsmák, a plébániatemplom, a pékség vagy akár a temető is, a nők számára pedig a nyilvános kút vagy a folyóparton a mosásra alkalmas helyek.⁶¹

Lényeges azonban észben tartanunk, hogy maguk az utcák, az utcahálózat is más szinten vesznek részt az információáramlásban, mint manapság, amikor ha tudomást akarunk szerezni valamiről, zárt helyre megyünk, és bekapcsoljuk a tévét vagy a rádiót, vagy leülünk újságot olvasni. A 15. században az emberek idejük számottevő részét az utcán töltötték, a kézművesek az utcán vagy nyitott műhelyekben dolgoztak, és ha valamit sürgősen a városlakók tudtára akartak hozni, az útkereszteződéseknel hirdették ki, vagy meghúzták a harangokat. A középkori utca a hírek rendkívül jól működő hangszekrényét alkotta, és a városlakók, ha információt akartak szerezni, a mai emberrel ellentétben, az utcára siettek.

A *Journal*ban feljegyzett helyszínek közül három tér nagy szerepe tűnik fel szinte első olvasásra. Az egyik a Grève tér, az Hôtel de Ville, a városháza épületével, gyakori vásárok (pl. tűzifavásárok) helyszíne, a párizsiak nem ritkán gyülekeztek itt össze. Erre a térre hívták például

⁵⁶ Journal 144.

⁵⁷ Journal 29.

⁵⁸ Geremek, Bronislaw: Les marginaux parisiens aux XIVe et XVe siècles. Flammarion, 1976. 27.

⁵⁹ Journal 220-221. és 226.

⁶⁰ A legfontosabb kereszteződésekről, különböző funkcióikról lásd Favier 51.

⁶¹ Medieval Callings. Ed. Jacques Le Goff. University Press of Chicago, 1990. 18-19.

dául össze azt a gyűlést is, amelyen a párizsi polgárok 1413 augusztusában inkább az Armagnac-visszarendeződés mellett döntöttek.⁶²

A másik, a Maubert tér, a bal parton helyezkedik el, és kenyérpiacot tartottak a területén – ez hírség vagy drágaság, élelemhiány idején rendkívül nagy jelentőségű volt, a sorban álló, kenyérré vázó emberek között könnyen lábra kapott a nyugtalanság vagy az elégedetlenség. 1418. június 12-én, a börtönben tartott rabok lemezárulásának éjjelén a kapuknál riadót fújtak, és a megrémült párizsiak a Maubert tér felé kezdtek sietni, majd itt összegyűlve indultak el a börtönök felé. Másnap reggel a Párizsi Polgár feljegyzése szerint a feldühödött párizsiak egy Armagnac-párti összeesküvésre hivatkoztak, amelynek tagjai állítólag a város egész lakosságát le akarták gyilkolni – ez a rémhír már pár héttel korábban megjelent Párizsban, újjáéledéséhez nyilván kedvező terepet jelentett az éjszakai Maubert tér.⁶³

A harmadik helyszín több funkciója miatt kerülhetett a híráramlás középpontjába. A Halles, a vásárcsarnok egyrészt a főváros legnagyobb piaca volt, ahol óriási tömegek fordultak meg nap mint nap, másrészt a kivégzések egyik helyszíne is. A kivégzések nem csak az összegyűlő nagyszámú ember, a különlegesen feszült hangulat és a rémületet vagy indulatokat keltő bűnöző kézzelfogható közelsége miatt játszottak kiemelten nagy szerepet a pletykák, rémhírek születésében és terjedésében. Maga a kivégzés ceremóniája is hozzájárult az információk áramlásához, az elítélt kivégzése előtt ugyanis prédikáció vagy kikiáltás formájában részletesen felsorolták a kivégzendő által elkövetett vagy tervbe vett gaztetteket. A legtöbb esetben, amikor a *Journal*ban megjelenik a Halles, kivégzésről van szó, és a legtöbb kivégzés mellett feltűnik egy-egy rémhír összeesküvésről, pletykák tervezett gyilkosságokról, elkövetett erőszakról: a nézőközönség kommentál, megbeszéli a prédikációban elhangzottakat, hozzáteszi a maga hírcit, amelyeket biztos forrásból tud.

1413 júliusában kivégezték a volt párizsi előljárót. Nyitott kordén vitték végig a városon a királyi palotától egészen a Halles-ig, tisztsegének díszruhájába öltöztetve, akik látták útközben, mind zokogtak, egyedül az elítélt nevetett végig: azt gondolta, hogy a pártján álló tömeg majd megmenti a haláltól, de nem így történt. A Párizsi Polgár felsorolja, milyen gonosz szándékokat tulajdonítottak a volt előljárónak: *„Szándékában állt, ha életben maradt volna, elárulni a várost és átadni az ellenség kezére, és ő maga is nagy és kegyetlen gyilkosságokat tervezett, azt, hogy kifosztja és kirabolja Párizs jó városának derék lakosait, akik pedig annyira szerették.”*⁶⁴

A Párizsban hallható híreket emberek, tárgyak hordozták, és sokféle úton-módon válhattak egyre ismertebbé. Az érthetőbb bemutatás érdekében három nagy csoportban fogjuk tárgyalni a 15. századi hírsatornákat a hír forrása szerint: az első csoportba a király, a mindenkor helyi vagy központi kormányzat által elindított információk tartoznak. A második csoportban vizsgáljuk az egyháziak felől a párizsiakhoz érkező hírek továbbadásának eszközeit, a harmadikba pedig azokat az információs csatornákat soroltuk, amelyeken keresztül a párizsi lakosok egymás között érintkeztek.

A hatalom hírsatornája

Éppen ez az az időszak, amikor a hatalom egyre inkább ráébredt arra, hogy érdemes rendszeres információkkal ellátni az ország lakosait – természetesen azokat, akiket saját szempontjából fontosnak tartott, a fállal körülvevett városokat (*bonnes villes*), a püspököket és a királyság világi nagyjait. Szintén a hatalom érdekei határozták meg a továbbítandó hírek témáját: a király győzelmeiről, az ellenséggel folytatott tárgyalásokról és békekötésekről,

⁶² Journal 63-64.

⁶³ Journal 115-117.

⁶⁴ Journal 60.

a királyság nagyjainak születéséről vagy haláláról tájékoztatták leggyakrabban a kiválasztottakat.⁶⁵ Az is érdekben állt a kormányzatnak, hogy a rendeleteket hatékonyan hozza azok tudomására, akiknek tiszteletben kellett azokat tartani, és nem tekinthetett el önmaga „népszerecsítéséről” sem: a királyság értékeinek, a róla kialakított kedvező képnek az elterjesztésére kellett törekednie. A *Journal*ban gyakran találkoznak különféle ünnepélyes királyi és hercegi bevonulásokkal, amelyeknek éppen ez volt a céljuk.⁶⁶

Győzelmeiről, sikeres békekötéseiről a király lovas küldöncök által továbbított levelekben, misszilisekben (*lettres missives*) értesítette Párizst, vagyis Párizs előljáróit. 1441-ben a király és a *connétable* (a királyi sereg parancsnoka) levelet küldenek „Párizs előljárójának, a kereskedők előljárójának és a városnak”, hogy értesítsék őket Creil városának bevételéről.⁶⁷ Az írásos forma csekben az esetekben azonban csak a király és a helyi hatalom képviselői között jelentett hidat: a városba érve a hír már a szóbeliség segítségével vált közismertté, a város lakói hallás útján szereztek tudomást arról.

Legelterjedtebb módszer a hírek hivatalos helyi továbbítására a város kereszteződéseinél való kikiáltás volt (*cri aux carrefours*). A békeszerződéseket, győzelmeiket trombitaszó mellett tették közhírré, de így hirdették ki Félelemnélküli János száműztetését is 1414 elején.⁶⁸ A korszakban igen gyakori pénzleértékelést, a város rendjének fenntartását célzó helyi rendeleteket és az ezeket megszegőkre váró büntetéseket is ilyen módon lehetett megismerni. 1413 és 1416 között például egymást követik az Armagnac kormányzat kikiáltott rendelkezései, amelyek megtiltják, hogy bárki is fegyvert viseljen, népes összejöveteleket, esküvőket rendezzen, az ablakban edényt, virágcserepet, ecetes üveget tároljon vagy a Szajnában fürödjön.⁶⁹

A helyi hatalomnak módjában állt a hírek kihirdetése céljából gyűléseket (*assemblée*) összehívni. A Párizsi Polgár egyetlen ilyen jellegű gyűlésről számol be, más városok forrásaiból azonban tudjuk, hogy ilyen gyakran előfordult, ha nem is volt ez olyan mindennapos módja a közhírré tételnek.⁷⁰ 1429. július 10-én Párizsba érkezett a burgundi herceg – a *dauphin* eközben már elindult Reims felé, hogy megkoronáztassa magát, az angol-burgundi párt helyzete megingott. Bedford herceg (Franciaország régense) és Jó Fülöp egy egész ceremóniasorozat keretében próbálta jelenlétével megerősíteni az elbizonytalanodó párizsiakat: egy nagy tanácskozást tartottak, általános körmenetet rendeztek, a Notre-Dame-ban prédikációt hallgathattak meg, az ünnepségek csúcspontjaként gyűlést hívtak össze a királyi palota elé, ahol kihirdették, valószínűleg felolvasták a *dauphin* és Félelemnélküli János által megkötött békeszerződést, ezután pedig elbeszélték, hogyan gyilkoltatta meg mégis a *dauphin* áruló módon a herceget. Ez nem volt igazi újdonság a hallgatóság számára, a Párizsi Polgár hozzá is teszi: „*amint mindenki tudja*” – de nem is az egyszerű informálás volt a gyűlés valódi célja. A kellő lélektani előkészítés után, amikor a nép méltatlankodva zúgolódni kezdett az áruláson, a burgundi herceg és a régens hűségükre szólította fel a jelenlevőket. Nyilvánvaló volt a politikai manipuláció, forma szerint mégis ceremonális információátadásként szervezték meg.

A rendeleteket nemcsak kikiáltották, hanem gyakran falragaszokon nyilvános helyre ki is függesztették őket. Erre a célra a sűrűn látogatott helyeket választották leginkább, például a városközpontban, a Szajna-parton található Châtelet falára ragasztották a járadékokat sza-

⁶⁵ Contamine 1992. 20-21.

⁶⁶ Ennek a témának egyik alapműve: Guenee, Bernard – Lchoux, Françoise: *Les entrées royales françaises de 1328 à 1515*. Paris, 1968.

⁶⁷ *Journal* 403-404.

⁶⁸ *Journal* 73.

⁶⁹ *uo.* 73., 94., 95. Az ablakban tartott tárgyakat talán az utcai harcok során lehetett volna használni, a Szajnán keresztül pedig ellenőrzés nélkül lehetett volna kijutni a városból.

⁷⁰ Ilyen esettel találkozunk Troyes-ban, ld. Roserot, A. *Le plus ancien registre des délibérations du conseil de ville de Troyes, 1429-1433* Troyes, 1886.

bályozó rendelkezeteket 1428-ban.⁷¹ Kevésbé hivatalos jellegű falragaszok is megjelentek Párizsban, 1438-ban a négy legnagyobb forgalmú kapura erősítettek fel 3-3 polemikus célzatú plakátot, amelyek az ellenség megszegyenyítését akarták elérni: *„felerősítettek [a négy kapura] három nagyon jól megfestett, nagyon csúnya történetet mutató vásznat; mindegyikre lefestettek egy-egy lovat Anglia nagyurai közül, a lovak egy akasztófára volt felakasztva fejfelé, sarkantyúban, teljes fegyverzetben a fejüket kivéve, és mindkét oldalukra festettek egy láncot csörgető ördögöt és két ocsmány, rüt hollót a fejük mellé, amelyek a szemüket próbálták kivájni. Item, azt írják az első mellé: Guillaume de la Pouille [William of Polc], angol lovak, Suffolok grófja, Anglia királyának főudvarmestere, a Térdszalagrend lovagja, az adott szó és pecsétes levelének kétszeri álnok megszegője, a nemes lovaggal, Tanguy du Chastel francia lovaggal szemben.”*⁷²

A szimbólumok is közvetítettek információkat a hatalom szándékairól a nép felé. Az ünnepekségeken felhasznált jelképeket már sokan clemezték, nem tudjuk azonban biztosan, hogy a szercvezők kifejezési szándékai mindig pontosan egybeestek-e a résztvevők értelmezéseivel, vagyis hogy megértették-e a felvonultatott szimbólumokat. Mi itt azokat az eseteket mutatjuk be, amikor a Párizsi Polgár tanúsága szerint a nézőközönség valóban jelentést tulajdonított a jelképként használt tárgyakkal. Az értelmezés nem mindig volt könnyű feladat. Franciaországi Katalin, VI. Károly lánya és V. Henrik felesége 1422 májusában vonult be Párizsba, előtte pedig, különös módon, *„két hermelinköntöst hoztak, amiről a nép nem tudta, mit gondoljon, hacsak azt nem, hogy annak jeleként történt, hogy Franciaország és Anglia királynéja is.”*⁷³ Máskor egészen nyilvánvaló a jelképként használt tárgy üzenete, mint Bedford herceg bevonulásakor, VI. Károly temetése után, ahol a hatalomra pályázó herceg *„visszajövet magá előtt vitette Franciaország királyának a kardját, mint régens, amin a nép erősen morgolódot.”*⁷⁴

A pletykák terjesztése nem kizárólag a nép körében zajlott, a szóbeszédnek néha a hatalom érdekében, a hatalom kezdeményezésére kezdtek el terjedni. A Párizsi Polgárnál találkozunk olyan esetekkel, amelyekben nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi vezetők manipulációja áll az (ál)hírek születésének hátterében. Valószínűleg számos olyan helyzet is előfordult, amikor a pletykák befogadói nem jöttek rá, hogy propagandáról van szó, ez esetben sikeres propagandáról. A lelepleződés veszélye akkor volt a legnagyobb, amikor rövid távú ígéretekről hamar kiderült, hogy nem teljesülnek. A párizsiak gyakori nyugtalanságát az 1430-1431-es években a város vezetői hol a király, VI. Henrik, hol a burgundi herceg érkezésének hírével igyekeztek lecsillapítani. A gyermek királyról már 1430 tavaszán azt állították, hogy elindult Párizs felé, sőt, hogy már a csatornán is átkelt, pedig valójában csak 1431 decemberében érkezik meg a városba. Hogy hatásosabbá tegyék a propagandát, örömtüzeket is gyújtottak, *„és megpróbálták elhíttetni a néppel, hogy az ifjú Henrik király miatt tették, aki megérkezett Boulogne-ba.”*⁷⁵ Hasonlóképpen többször próbálták a burgundi herceg érkezését is elhíttetni, 1430 januárja óta azt állították, hogy már nem késik sokáig (jegyz fel nem kis csalódottsággal a Párizsi Polgár Szent-Iván napja körül, nyár közepén), 1431 végén még mindig az ígéretkelnél tartottak, *„és a kormányzók azt mondták és mondatták nap mint nap, hogy a burgundi herceg már úthban van Párizs felé, és ténylegesen hoz magával egy pápai legátust is, és hogy majd ők ketten békét szereznek a magát Franciaország királyának mondó Károly és a magát Franciaország*

⁷¹ Journal 247.

⁷² uo. 378-379. Tanguy du Chastel 1415 és 1418 között volt párizsi előjáró (*prévôt*), és a pártharcokban, angol-francia háborúban végig VII. Károly oldalán küzdött.

⁷³ Journal 188-189.

⁷⁴ Journal 196.

⁷⁵ Journal 275. Egy másik, hasonló próbálkozás történt nem sokkal később: Journal 277. A párizsiak legedetlenségéhez az a szerencsétlen körülmény is hozzájárult, hogy a tüzeket nekik kellett gyújtani és táplálni, és ebben az időben nagyon drága volt a tűzifa – ráadásul sokan tudták, hogy a király még el sem indult.

és Anglia királyának mondó Henrik között, de ezt csak azért mondták, hogy a népet megnyugtassák.⁷⁶

Az örömtüzek gyújtása itt egy rég várt személy érkezéséhez kapcsolódott (volna), de tüzeket gyújtottak más örömteli események megünneplésére is, például győzelmek után, 1449. októberében pedig Rouen vérontás nélküli bevételének öröme.⁷⁷ A burgundi érzelmű Párizsi Polgár nem mindig osztozik a városi vezetés elégedettségében. 1414-ben az Armagnac csapatok bevették Soissons városát, és a hírek szerint rendkívül kegyetlenül bántak a város polgáraival. Helyzetük még Párizsban sem szilárdulhatott meg igazán (1413-ban vették át a hatalmat), így szükség volt arra, hogy a fővárosban is jelezzék, kinck a győzelme is ez, és a párizsiaknak melyik oldal sikerének kell örvendezniük – ezért szerte a városban örömtüzeket parancsoltak gyújtani az esemény megünneplésére; „...*mintha bizony szaracénokon vagy gonosztevőkön arattak volna győzelmet*”, jegyezte fel rosszallóan a Párizsi Polgár, akit érzhetően nem lelkesített fel a sikeres akció híre.⁷⁸

Hasonló hivatalos ünneplési forma volt a harangok meghúzása, szintén győzelmek vagy békekötések után – el lehet képzelni a hatást, amikor Párizs összes templomában egyszerre elkezdtek harangozni és abba sem hagyták egész nap: az örömhír nem maradt rejtve senki emberfia előtt. 1414. szeptember 11-én Arras alatt békét kötött a király a város védőivel, ennek a híre szeptember 13-án jutott el Párizsba: „*A rákövetkező csütörtökön megtudták ezt Párizsban, és soha nem láttatok vagy hallottatok szebb harangzúgást, mint ami ezen a napon Párizsban volt, mert reggeltől estig Párizs minden templomában harangoztak, és nagy volt az öröm, mert igen szerették a békét.*”⁷⁹

A hatalomnak szüksége volt szakértőkre is, akik az információ elterjesztésében vagy éppen beszerzésében szereztek gyakorlatot. Lovas küldöncök juttatták el a királyi leveleket a címzett városokba. Minden helységben tartottak legalább egy, nagyobb városokban sokkal több hivatásos kikiáltót. Találkoznunk kevésbé nyilvános specialistákkal is, például kémekkel, akik a lakosság köréből vagy a hatalom egyéb gyakorlói felől szállították a híreket megbízóik felé. Feladatuk nem csak a csaták előtt akadt hát, a Párizsi Polgár többször panaszkodik az Armagnac kormányzat kémekre, beépített embereire, akik saját szomszédaikat is feladják, és senki sem érezheti magát biztonságban.⁸⁰ A csatákban a kémekre az előzetes felderítés feladata hárult, a veszteségek összeszámálása, a csata eseményeinek számontartása a heroldok munkájához tartozott, akik elsősorban a katonai vezetőket tájékoztatták,⁸¹ de a városi polgároknak is hajlandók lehettek beszámolókat tartani. A Párizsi Polgár a heroldokat tartja a legbiztosabb hírforrásnak hadi ügyekben, nemcsak a számadatok, hanem a színes részletek tekintetében is.⁸²

A szó mesterei: a klerikusok és az egyház

Az egyház mind a maga, mind a világi hatalom szócsöveként gyakran közvetített híreket a közösség felé.⁸³ A kultúra átadásáról és a keresztény vallás tanításáról nem is szólva, sok mindennapi, aktuális információ továbbadását vállalták magukra a klerikusok. Sok esetben

⁷⁶ Journal 278. és 303.

⁷⁷ Journal 445.

⁷⁸ Journal 78.

⁷⁹ Journal 80.

⁸⁰ Journal 99. és 281. A velencei besúgókról, beépített emberekről lásd Crouzet-Pavan.

⁸¹ Journal 267. 1429-be Jeanne d'Arc ostromát követően például Párizs kapitányának számol be a herold a veszteségekről.

⁸² Journal 215. és 285.

⁸³ Az egész témakörhöz lásd Martin, Hervé: *Le métier de prédicateur à la fin du Moyen Age 1350-1520*. Paris, 1988. (a továbbiakban: Martin 1988.); Menache, Sophia: *The Vox Dei. Communication in the Middle Ages*. Oxford University Press, 1990. 1. fejezet: *The Church*.

a helyi vagy a központi hatalom felkérésére vállalták el egy-egy kényesebb kommunikációs helyzet lebonyolítását: a világi hatalom szemében ugyanis az egyház emberci a szó avatott mesterei voltak. 1431-ben a troyes-i városi hatóságok hírt kaptak egy csatáról, amelyben elcsett a vidék katonai vezetője, és a tanácsosok úgy döntöttek, hogy helyesebb, ha a rossz hírt a troyes-i püspök jelenti be a népnek. A püspök ügyesen oldotta meg feladatát, a hangsúlyt arra helyezte, hogy nagyobb embervesztés nem történt, és hogy Troyes városát egyáltalán nem fenyegeti veszély – a nép pedig megnyugodva és elégedetten távozott.⁸⁴ Párizs Armagnac-párti kormányzói szintén az egyháziakhoz fordultak veszély esetén. 1417-ben a burgundi herceg nagy sereg élén közeledett a város felé, és útközben mindenhol az adók eltörlesztését hirdette ki. Párizs vezetői ellenpropagandával válaszoltak: „*körmeneteket tarttattak és azt prédikáltatták, hogy biztosan tudják, hogy [a burgundi herceg] Franciaország királya akar lenni, és hogy miatta vannak az angolok Normandiában.*”⁸⁵

Jeanne d'Arc pere alatt is jól megfigyelhető az egyház propagandisztikus szerepvállalása egy olyan angol-burgundi politika érdekében, amelynek célja az orléans-i szűz és vele együtt VII. Károly hitelvesztése, „lejárata” volt. A Párizsi Polgár két Jeanne d'Arc-kal foglalkozó prédikációról számol be, az egyik Rouen-ban hangzott el, a kivégzéskor, a másikat egy hónappal később hallgathatták meg a Párizsiai egy általános körmenet keretében illesztve. Mindkét prédikáció a Szűz kegyetlen viselkedését, nőhöz méltatlan öltözködését, gyilkosságait vette sorra, és főleg az egyház szabályai ellen elkövetett vétkeket emelték ki, gyakori áldozását, a szentek alakjában megjelenő Sátánnal való társalkodását. Egy cretnek, ráadásul egy véres kezű cretnek képét rajzolták fel a Szűz csodái által esetleg megszdített hallgatóság céljára.⁸⁶ Hozzáadték továbbá, hogy nem is egyedi jelenségről van szó, hiszen négy hasonló bűnökben vétkesnek talált nőről is említést tettek.⁸⁷ 1439-1440 fordulóján újból megélni-kiült a közvélemény Jeanne d'Arc-kal kapcsolatban, olyan szóbeszéddek is keringtek, hogy az orléans-i szűz nem is halt meg a máglyán, és most újból megjelent. A világi és az egyházi hatalom együttes erőfeszítéssel próbáltak megküzdenni a zavart keltő pletykákkal. A párizsi egyetem és a Parlament Párizsba hozatja az ál-Jeanne-t, Claude des Armoises-t. A királyi palota céljára összehívtak egy gyűlést, „és ott egy prédikációban összefoglalták az életét és a helyzetét, és azt is elmondták, hogy nem is szűz.”⁸⁸ A prédikációt tehát igen gyakran állították világi politikai célok szolgálatába, éppen úgy, ahogy a harangok is sokszor szólaltak meg a király győzelmeinek örömeire.

A politikai témaválasztás nem mindig függött csnyire közvetlenül a világi hatalom konkrét kérésétől. Maga a mozgalmas történelmi helyzet is indíthatta arra a prédikátorokat, hogy aktuális témákat szőjenek beszédükbe. Hervé Martin statisztikája szerint a kor krónikáiban (1400-1450) fellelhető 47 prédikációtéma közül 22 vonatkozott valamilyen konkrét korabeli eseményre, például a helyes pártválasztásra (Armagnac, illetve burgundi), vagy kicsit elméletibb síkon a jó kormányzatra és a békére.⁸⁹ Az is világossá válik a prédikációk elemzéséből, hogy ez az a korszak, amikor az időtől és tértől jobbra független példázatok (*exempla*) helyét átveszik a korabeli történelemből vett tanulságos elbeszélések. A Párizsi Polgárnál nem sok olyan prédikációt találunk, amely (a fenti propagandisztikus célzatú beszédek kivételével) aktuális híreket közölne a hallgatósággal. A legjellegzetesebb talán az, amelyben Richard testvér számol be szentföldi élményeiről: „és azt állította, hogy nemrég érkezett Szíriából és Jeruzsálemből, és ott számos zsidó csoporttal találkozott, akiket kikérdezett, és azok azt mondták

⁸⁴ Idézi Gauvard 1994. 163-164.

⁸⁵ Journal 99.

⁸⁶ Journal 291-296. és 297-300.

⁸⁷ Journal 299-300. Ismerjük még Pierrone la Bretonne nevét, akit 1430-ban társnőjével együtt kivégeztek, és Catherine de la Rochelle-ét, akit Jeanne d'Arc csalónak tartott.

⁸⁸ Journal 397-398.

⁸⁹ Martin 1988. 58.

neki, hogy megszületett a Messiás, az a Messiás, aki majd visszaszerzi az örökségüket ... a Szentírás szerint pedig ez a Messiás az Antikrisztus.⁹⁰

Egy speciális prédikációtípus hangzott el az elítéltek kivégzése alkalmából a vesztőhely mellett vagy egy templom lépcsőjéről, Pierrone la Bretonne-t és társnőjét a Notre-Dame előtti téren „prédikálták ki”.⁹¹ Ha nem prédikációban, akkor kikiáltó által tették közhírré a bűnözők rémtetteit: valószínűnek tarthatjuk, hogy a Párizsi Polgár naplójában az elítéltekről, összcseküvésekről szóló információk nagyrészt ebből a forrásból származnak.

A párizsiak által terjesztett hírek

A párizsiak közül sokan nyilván leveleztek barátaikkal vagy üzletfelcikkkel, a városi hatóságok ezért háborús veszély esetén ellenőrzésük alá próbálták vonni a lakosok levelezését, cenzúrázták a beérkező és a kiküldött üzeneteket. A Párizsi Polgár egyetlen magánlevélről sem ír, ezért mi sem foglalkozunk ezzel a témával.

Mind a naplóban, mind a valóságban a leveleknél sokkal nagyobb szerepet játszott a szóbeli kommunikáció, ami azt jelenti, hogy a hírek legnagyobb része szóbeli közvetítés, emberek közötti szemtől-szembe lejátszódó beszélgetés útján terjedt el. Ezeknek a szóban továbbadott híreknek az igazságtartalma nagyon különböző lehetett, a párizsiak között rengeteg pletyka, szóbeszéd, rémhír, tehát megalapozatlan információ keringhetett. Számos pletyka és rémhír azonban csupán a mi szemünkben számít megalapozatlannak, hamisnak, továbbadóik, befogadóik számára ezek hihető, valószerű adatoknak vagy történeteknek tűntek.

A városon kívül a Franciaország útjain vándorló hivatásos vagy alkalmi utazók szállították a híreket. A kereskedők, vándor iparosok, mesterlegények, diákok, zarándokok, csavargók mellé csatlakoznak a háborús időszak jellegzetes alakjai, a falvakból elűzött, földönfutóvá lett parasztok és a zsoldkiegészítésre törekvő, megbízás nélküli katonák. A kereskedők az őket ért zaklatásokról számoltak be a rémüldöző párizsiaknak, és részletesen elemezték a különböző pártállású banditák módszereit a váltságdíjszedés terén. Legnagyobb megrökönyödést Párizsban az ostromlott városok menekültjei keltették, akik megdöbbentő híreket hoztak, gyakran nem is olyan messziről. Már szóltunk a pontoise-i menekültekről, akik megjelentek a Saint-Denis kapunál 1419. július 31-én. *„Megállították őket a kapunál, és megkérdezték tőlük, miféle szerencsétlenség miatt érte őket a baj, erre ők hangosan sírni kezdték: »Pontoise-ból jövünk, amelyet ennek a napnak a reggelén vettek be az angolok, majd ezután mindenkit lekaszártak, megsebesítettek, akit az útjukban találtak, és bizony boldognak tarthatja magát az, aki megmenekült a kezükből, mert kegyetlenebbek a keresztényekkel, mint bármelyik szaracén.«* Párizs és a Lendit vásár között három-négyszázat is találhattak az arra járók, ott ültek, nagy fájdalomukat panaszták és azt, hogy mekkora értékeket, mennyi barátot veszítettek el aznap.⁹² A menekülők által szolgáltatott hírek nagy hatást gyakorolhattak a párizsiak képzeletvilágára, pedig valószínűleg erős túlzásokkal mutatták be az ostromot. Az átélt megrázkódtatás mellett fontos azt is figyelembe vennünk, hogy a menekültek indítékai között ott találhatjuk a szánalom és segítség iránti vágyat, a figyelemfelkeltést és az önigazolás szándékát: mindez arra ösztönözte őket, hogy minél több rémes részlettel írják le az átélteket.

A Párizsban keringő, forráshoz köthető információkat a Párizsi Polgár leírása alapján két csoportba oszthatjuk. Az egyikbe tartoznak a téma specialistáitól hallott hírek, a másikkba

⁹⁰ Journal 255. Az Antikrisztus eljövételének témája még egyszer felmerül a naplóban, 1446-ban, amikor egy fiatal spanyol klerikus érkezik Párizsba, aki réműletbe cíti az egész egyetemi közvéleményt hatalmas tudásával és ügyességével - mindenki arra következtet, hogy csak az Antikrisztusról lehet szó, aki, miután a Szentföldön felnevelkedett, megkezdte előre megjósolt körutazását a világ nagy hatalmi központjaiban. uo. 429-432.

⁹¹ Journal 281.

⁹² Journal 144-145.

azok, amelyek a köz vélekedésére támaszkodnak. Az első esetben a forrás minősége garantálja a hír megalapozottságát, a másodikban az esetleg csak feltételezett mennyiségük a biztosíték.

A specialisták gyakran foglalkozásuk miatt számítanak a téma szakértőinek. A sírásók és a papok a pestisjárvány méreteiről számolnak be értő módon, hiszen jól ismerik a Párizsban eltemetett áldozatok számát.⁹³ 1420-ban a mérsárosok abból következtetnek a párizsiak nagy szegénységére, hogy feltűnően kevés húst vásároltak húsvét ünnepén.⁹⁴ A prédikátor a legmegfelelőbb informátor a Szentföldi események dolgában, a városi polgárság (*commune*) tagjai érzékletes képet tudtak festeni a csatákról és ostromokról, amelyekben személyesen részt vettek.⁹⁵ Egyes „tudástól felfuvalkodott klerikusok” meteorológiai természetű jóslásokba is bocsátkoztak, de előrejelzéseik gyakran nem helyesek.⁹⁶

Mások véleménye viszont nem foglalkozásuk miatt tekinthető megbízhatónak. 1422-ben, VI. Károly temetésekor az öregek az előző király koronázás utáni ünnepélyes bevonulására (azaz 1364-re!) emlékeznek vissza szemtanúként, és 58 év távlatából hasonlítják össze a két uralkodó díszruhájának pompáját és a kíséret nagyságát. Párizs kollektív lélcktanának kiemelkedően érdekes eleme ez a megnyilatkozás, megmutatja, hogy ekkora időtávlatot még személyes élmények alapján volt képes átfogni a közösség néhány tagjának emlékeztetése.⁹⁷ Néhány esetben, érdekes módon mindig banditák fosztogatásának mértékével vagy katonák által elvesztetett pénz mennyiségével kapcsolatban, egyes „megbízható emberekre” és „hozzaértő emberekre” hivatkozik, mint hírforrásra, viszonylag rövid idő alatt (1432 és 1436 között),⁹⁸ lehetséges, hogy itt egy konkrét, általa nagyra tartott közösség, csoport véleményét vette át.

Sokkal gyakoribb azonban, hogy egyszerűen csak a tágabb és meg nem határozott közösség, az emberek állítását veszi alapul: ilyenkor az „*azt beszélték*”, „*mindenki azt beszélte, mondta*”⁹⁹ formulákkal vezet be a feljegyzett információkat, véleményeket, szóbeszédet. Ezekben az esetekben a Párizsi Polgár leírása szerint az egész város azonos véleményen volt, ez a nyilvánvalóan csupán feltételezett) győntetéség garantálta a hír igazságtartalmát a szerző számára.

Vajon mi készítette a párizsiakat arra, hogy egy-egy témáról lázasan pletykálni kezdjenek? A legegyszerűbb esetben természetesen láttak egy konkrét eseményt, hallottak egy konkrét hírt egy másik eseményről, és sok embernek továbbadták a birtokukban levő információt. Léteztek azonban a pletykákat elindító egyéb tényezők is, mint például egy különös természeti jelenség, vagy egy gyanús tárgy, amelyek önmagukon túlmutatva váltak sokkal fantáziadúsabb pletykák elemeivé. Egészen hétköznapi dolgok is válhattak így szóbeszédet elindítóivá, például a pék által kisütött kenyér különleges, hamuszürke színe 1431. augusztus 15-én. Egy pár napig a Párizsi Polgár leírása szerint mindenki a furcsa esetről beszélt, eltérő vélemények születtek, és senki nem maradt semleges a vitákban. Egyesek csodának tartották a dolgot, főleg mert Nagyboldogasszony napján történt, mások, a pesszimistábbak viszont úgy ítélték meg, hogy csakis valami óriási szerencsétlenség előjele lehet. Később kiderült, hogy a furcsa színt egy a lisztbe keveredett fűfajta okozta, de „*a párizsi népet nem lehetett lecsillapítani*” czzel a racionális magyarázattal.¹⁰⁰ Egy másik esetben egy kritikus helyzetben előkerült zászoló járult hozzá a hangulat forróbbá tételéhez. 1418-ban a párizsiak már megkezdték a börtönökben található Armagnac vezetők és egyszerű foglyok lemészárlását.

⁹³ Journal 133. és 135.

⁹⁴ Journal 157.

⁹⁵ Journal 43. és 380.

⁹⁶ Journal 331.

⁹⁷ Journal 196.

⁹⁸ Journal 319., 345. és 362.

⁹⁹ A formula általában „*on disait*” és „*on disait communément*”.

¹⁰⁰ Journal 301-302.

„Egyenesen a Bourbon-palotába mentek, és ott megöltek néhány foglyot. Az egyik szobában találtak egy csapdákkal teli nagy hordót valamint egy harci lobogóhoz hasonló zászlót, amelyen egy tüzet és vért okádó sárkány rajza volt. Ezen még inkább feláühöttek, kivont kardokkal végighurcolták egész Párizson és ész nélkül kiabáltak: »Íme, ezt a zászlót küldte Anglia királya az álnok Armagnacoknak, annak a csúf halálnak a jeleként, amelyre minket szántak.«¹⁰¹ A véletlenül megtalált, valószínűleg teljesen ártatlan ünnepi zászló remekül illeszkedett a városban már több hónapja keringő rémhírek rendszerébe, amely szerint az Armagnacok összecsesztést szítottak az egész párizsi lakosságot kegyetlen kiirtására.

Ennek a rémhírnek a kapcsán felmerül a kérdés, hogy miről is beszélgettek, pletykáltak a párizsiak a *Journal* leírása szerint – ez utóbbit fontos hozzátennünk, hiszen a hírek lejegyzője aktív részese a kommunikációs folyamatnak, ha valamiről nem szerzett tudomást, ha valamit nem tartott lényegesnek felírni, akkor az elveszett számunkra. Az itt felsorolt témák tehát elsősorban a Párizsi Polgár érdeklődési körére utalnak, azonban feltételezhetünk bizonyos fokú hasonlóságot a többi párizsi lakos gondolkodásával.

Úgy tűnik, hogy a Párizsi Polgár (és a párizsiak) kedvenc témája az ország nagyurainak, vezetőinek a kritizálása volt. Leggyakrabban a burgundi herceg (Félelemnélküli János és Jó Fülöp) válnak a vélemények céltáblájává (például lassúságuk, habozásuk miatt), de a párizsiak gyakran köszörülték a nyelvüket más királyi hercegek viselt dolgain, a *dauphin* kicsapongó életvitelén, Bedford régens túlzott ragaszkodásán feleségéhez, Richemont *connétable* állítólagos angolbarátságán, Armagnac gróf sátáni gonoszságán, de nem került el figyelmüket a helyi városi vezetés gyarlósága sem, a párizsi püspök megvesztegethetősége közismert volt, csakúgy, mint óriási ambíciói.

A hétköznapibb beszéd témák közé tartoztak még az időjárás viszontagságai, a természeti csapások, mint az árvíz, a hosszú hideg és a viharok is. A városiak mezőgazdasági kötődését jelzi az a tény is, hogy a szőlők és gyümölcsösök állapota, a várható termés, az időjárás pusztításai nagyon gyakran előkerülnek a napló lapjain.

Mindaz nyilvánvalóan életbevágó fontosságú volt a párizsiak szemében, az általuk keltett érdeklődés és riadalom mégis eltörpül más témakörű hírek hatása mellett. A párizsiak ugyanis a 15. század végén számtalan alkalommal szembesültek kegyetlen gyilkosságok, vérengzések hírével, amelyek a városfalakon kívüli világ veszélyeiről meséltek. Sok olyan ostromról hallottak és beszéltek, amelyek a városlakók kifosztásával, sokak megölésével végződtek. A Párizsi Polgár számára az első nagy sokk Soissons eleste lehetett, ez volt az első részletesen is leírt városbevetel, és a (nagyobbrészt burgundi-párti) párizsiak még nem tértek magukhoz az Armagnac hatalomátvétel után sem. A város keményen védekezett, védői nem adták meg magukat, a győztes Armagnacok kezét tehát nem kötötte meg semmi. A vezetőket lefejezték, „sok más embert felakasztottak, az apácákat, derék asszonyokat és erényes leányokat meg-erőszakolták, minden férfitől váltságdíjat követeltek, még a kicsi gyermekektől is, a templomokat kifosztották, az ereklyéket, könyveket, ruhákat elhurcolták, és tíz nappal a város bevétele után már úgy ki volt fosztva az egész, hogy semmi elvinni való nem maradt benne. És azt beszélik, hogy soha nem hallott még senki arról, hogy valaha szaracénok így bántak volna el egy várossal, mint ez a sereg tette.”¹⁰² Az események gyakori szenvedő alanyai voltak a váltságdíjért foglyul ejtett kereskedők és parasztok. A hírek a módszerek egész tárházáról számolnak be: „...és akik nem tudták megfizetni a váltságdíjat, azokat kötéllel összekötötték és a Marné folyóba dobták, vagy nyakuknál fogva felakasztották, vagy régi pincékbe zárták őket és nem adtak nekik enni soha.”¹⁰³

A gonoszítottak különleges fajtáit jelentik a nőkön, főleg apácákon és szüzekken elkövetett erőszak és a gyermekek megölése. Érdekes megfigyelni, hogy az ez utóbbival foglalkozó hírek száma jelentősen megnő 1440-1441-ben; lehetséges, hogy a konkrét esetek száma is

¹⁰¹ Journal 128.

¹⁰² Journal 77.

¹⁰³ Journal 283-284.

megugrott ebben az időben, de feltételezésem szerint a gyermekek iránti megnövekedett érdeklődés köszönhető talán Gilles de Rais, a Kékszakáll 1440-es perének, amelyben majdnem száz kisgyermek megkínzásával és meggyilkolásával vádolták. Ha ennek a híre, akár név nélkül is, elért Párizsba (a Párizsi Polgár egyáltalán nem említi), az kiválthatta a különös pánikhullámot, amellyel a *Journal* lapjain találkozunk.¹⁰⁴ Előkerül egy a gyermekrabló és -sonkító koldusokról szóló rémhír is, amely a későbbi korokban is gyakran felbukkan majd.¹⁰⁵

A százéves háborúnak ez az utolsó szakasza valószínűleg valóban bővelkedett a rémtettekben és a gyilkosságokban. Ami számunkra fontos, hogy a hírek jelentős része foglalkozik ezekkel az esetekkel, így a párizsiak állandóan tudatában voltak az őket körülvevő világ kegyetlenségével.

A falakon belül elhelyezkedő világ más veszélyeket tartogatott a rettegő párizsiaknak. Ott volt például az ellenséges betörés rémképe, két alkalommal is pánik tört ki, hogy „*az orléans-i herceg teljes seregével már a Saint-Antoine kapunál áll*”, vagy hogy „*az Armagnacok ma éjjel betörnek Párizsba*”, de hamar kiderült, hogy teljesen alaptalanul.¹⁰⁶ A falakon belüli veszélyek másik forrása az összeesküvés volt, az ettől való félelem végigkíséri a *Journal* egész időtartamát. Konkrét, leleplezett esetekről értesülhettek a párizsiak a vétkesek kivégzése alkalmából, amikor a kikiáltó kellő részletességgel tájékoztatta a hallgatóságot a kínvallatás során megtudott részletekről – az így bevallott összeesküvések nyilván sokkal súlyosabbak és kegyetlenebbek voltak, mint az eredetiek. Az 1432-1433-as években különösen sok összeesküvést lepleztek le.¹⁰⁷

A másik hullámot az 1418-as év jelenti, amikor azonban nem konkrét esetekről van szó, hanem egy ciklikus, visszatérő rémhír különböző formáiról. A rémhír négy hónapon át tér vissza, motívumai változnak, gazdagodnak, és mindig fontos katalizátor-szerepet játszanak a fővárosi mézárásokban. Az alap történet 1418. május 29. előtt tűnik fel, éppen a burgundi hatalomátvitel előtt. A rémhír szerint az Armagnacok át akarták adni Párizst az angol királynak, de előtte az egész várost le akarták mézárolni, a nőket zsákba varrva a Szajnába hajították volna, a beavatottak pedig egy pénzdarab felmutatásával menekülhettek volna meg, a pénzdarabból 16 czerre már állítólag meg is találtak a bűnösök házaiban.¹⁰⁸ Június 12-én, a börtönben tartott foglyok lemészárlása után ismét feltűnik a rémhír, kissé megváltozva; a nők mellett már gyermekeket is akartak zsákba varrva megölni, az áldozatokat pedig nem az utcákon, hanem a házakba bekopogtatva gyilkolták volna meg, csak azok a házak menekültek volna meg, amelyeknek ajtajára felerősítették a megkülönböztető pénzdarabot, melynek száma 32 czerre emelkedett. Itt említik először az angol király által küldött zászlót is.¹⁰⁹ Június 20-án feltűnik egy párhuzamos rémhír, egy litélt vallja be, hogy az volt a feladata, hogy az egész vásárcsarnok-negyedtet megölje, más összeesküvőknek más városrészekkel voltak hasonló terveik.¹¹⁰ Július elején a rémhír földrajzi kiterjedése eléri Soissons városát is, az ottani Armagnacokat is hasonló összeesküvéssel vádolják, itt is előkerül a zsákba varrott nők motívuma. Ráadásul a rémhír szerint Soissons-ból kellett volna érkezni a megkülönböztető pénzdaraboknak a párizsi összeesküvőkhöz.¹¹¹ Augusztus 21-e a rémhír utolsó felbukkanását

¹⁰⁴ Journal 399-401. A Kékszakállhoz lásd Bossard, Eugène: Gilles de Rais, Maréchal de France dit Barbe Bleuc, 1404-1440. Paris, 1885.

¹⁰⁵ Journal 442. Hasonló pletykát elemez művében Farge, Arlette – Revel, Jacques: Logiques de la foule. L'affaire des enlèvement des enfants, Paris, 1750. Paris, 1988. Ez a témája Victor Hugo: *A nevető ember* című művének is.

¹⁰⁶ Journal 31. 1405-ben és 260. 1429-ben.

¹⁰⁷ Journal 316-317., 319-320., 327-328. és 328-329.

¹⁰⁸ Journal 107-108.

¹⁰⁹ Journal 117. A párhuzam a bibliai történettel, az egyiptomi tizedik csapással, egészen nyilvánvaló. (Kiv. 12,12-13)

¹¹⁰ Journal 119.

¹¹¹ Journal 122-123.

jelzi, ez a Bourbon-palotában talált zászló csetc. A rémhír tehát négy hónapon keresztül éled mindig újra, mindig a már elkövetett fogolygyilkosságokhoz kötődve, funkciója is valószínűleg ez volt: igazolni az elkövetett megszárlásokat azáltal, hogy az áldozatoknak sokkal gonoszabb tettek szándékát tulajdonították, és ezzel tisztázták az öldöklésben részt vevőket: áldozataik csak azt kapták, amit megérdemltek.

Összegzés

Igyekszünk részletekbe menően bemutatni Párizs városának kommunikációs rendszerét a Párizsi Polgár leírása alapján. Hogyan jellemezhetjük a rendszer egészét, mit tart a párizsi híráramlás teljessítményéről, működőképességéről a napló szerzője? Egyrésztől nem tagadható, hogy nagyon is gyakran tűnik fel a „*semmi hír*” kitétel a napló lapjain. Az információáramlás lassúsága, hiányosságai gyakran hagyták bizonytalanságban a párizsiakat. Különösen a vezetők távolléte keltett aggodalmat az emberekben, a Párizsi Polgárban, aki panaszosan jegyzi fel, hogy semmi hír a burgundi hercegről, semmi hír a királyról, semmi hír a régensről. A Párizstól többé-kevésbé távol lezajló fontos tárgyalásokról is sokkal több részletet szerettek volna tudni, mint amennyi eljutott hozzájuk, az 1430-as években mind a bázeli zsinat, mind az arras-i tanácskozás az érdeklődő párizsiak tudomásán kívül zajlott le, pedig eredményességük vagy kudarcuk nekik is nagyon sokat jelentett.¹¹²

Másrészt viszont az is tény, hogy a rendszer több-kevesebb akadozással, de működött, és a párizsiak a legtöbb őket érdeklő kérdésre választ kaptak – ilyen vagy olyan forrásból, de kialakították azt az értelmezési keretet, amelyben a furcsa jeltek, tárgyak, jelenségek is magyarázatra leltek. Éppen a gyakori „*semmi hír*”, a hivatalos információk hiánya, a felfokozott hírhétség miatt adtak hitelt a szóbeszédeknek és a szélsőséges magyarázatoknak. Kaplan a 18. századi hétség-összecsküvéseket elemelve ír a „kommunikációs rendszer elképesztő szegénységéről. Mindenki, a helyi kormányzat és a kormányzottak is hiányában voltak a megbízható információnak. Mindenki a pletykáktól és a szóbeszédétől függött.”¹¹³ Ezeket a pletykákat és szóbeszédeteket azonban elhitték, megbízható hírnek tartották, és az ő nézőpontjukból ez a tény a fontos, és nem az, hogy kívülről szemlélve mi mit gondolunk a pletykák igazságtartalmáról.

A Párizsi Polgár kommunikációs rendszerének másik fontos jellemzője a viszonylagos egyöntetűség: a napló szerzője úgy kezeli a párizsiakat, mintha egyetlen tömbként vélekedtek, gondolkoztak volna, pedig ez biztosan nem volt így. Néhány esetben találkozunk csak a vélemények szembenállásával, amikor a párizsiak egyik része a Párizsi Polgár leírása szerint is mást gondolt, mint a másik rész. Ilyen véleménykülönbséggel szembesülünk a hamuszínűre sült kenyér esetében, de összecütközés keletkezett Richemont herceg, a királyi hadsereg parancsnokának megítélésében is (angolpárti áruló lenne, vagy csak rágalmazói állítják ezt róla?).¹¹⁴ Vitáztak a párizsiak Jeanne d'Arc halála után is, egyesek mártírnak tartották a kivégzettet, mások azt gondolták, hiba volt ilyen nőszemélyben megbízni.¹¹⁵ Ezek az csetek azonban kivételesek, sokkal gyakoribb a „mindenki azt mondta”-szerű ábrázolás a *Journal*-ban.

A 15. századi párizsi híráramlás rendszere egy akadozó, de a városlakók számára átlátható, elfogadható világképet nyújtó, vagyis az ő szempontjukból nézve működő, összetett szerkezet, amelynek térbeli nyúlványai elérnek egészen a Szentföldre, időben pedig 60 évet is képes visszalépni. A Párizs köré felépülő koncentrikus körök nem mértani szabályossággal, de közelségük arányában egyre több információt bocsátanak ki, amelyek egyre gyorsabb

¹¹² Journal 335., 344.

¹¹³ Kaplan 66.

¹¹⁴ Journal 387-388.

¹¹⁵ Journal 297.

tempóban érik el a várost. A falakon belül meghatározott rítusok, megszokott helyszínek ke-
reteibe ágyazva válnak közismertté a kívülről érkező vagy éppen a városban születő hírek.
A párizsiak ebből a hangokra, jelképekre és közvetlen találkozásra támaszkodó információ-
folyamból merítenek személyes érdeklődésük, közös félelmeik, előítéleteik szerint témákat,
adatokat, történeteket, és ezekből építik fel, öntudatlanul, az őket körülvevő világról alkotott
képüket, a fejük felett zajló „történelemről” kialakított elképzelésüket.

S hogy milyen lehetett ez a világkép? A párizsiak szemében az őket körülvevő környezet
meglehetősen ellenségesnek és veszélyekkel telinek tűnhetett. Gyakran érezhették úgy, hogy
bármilyen is történik az országban, hadi csemény, időjárás-változás vagy hercegek tanácskozása,
az számukra csakis helyzetük rosszabbodását hozhatja, az árak növekedését, rablók foszto-
gatását, gonosz összeesküvést. Egy nagyon egyoldalú, de a fentebb vizsgált beszédtémák is-
meretében helytállóan ítélni való véleményt fogalmaz meg maga a Párizsi Polgár 1405-ben,
egy rémhír kapcsán: „...olyan riadalom következett be Párizs városában, amelyet ritkán lát az
ember, és nem tudni, milyen okból ... a párizsiak olyan nyugtalanok voltak, mintha az egész világ
ellenük lett volna és őket akarta volna elpusztítani, és soha nem derült ki, miért is történt mind-
ez.”¹¹⁶

¹¹⁶ Journal 31.

NOVÁK, VERONIKA

„This was the talk of the day in Paris...”
News in the Diary of the Citizen of Paris

The essay attempts to investigate a less known aspect of late mediaeval history: the problem of communication, of the flow of information. Since the method is the exploitation of one particular point of view, that of the entries of one diarist, personal opinions and individual assessments of reality are given wide room apart from the occasional general remarks. The utilization of one single point of view will obviously reduce the possibility of generalization, of a complete picture. Its advantage, on the other hand, lies in that what we will get is not an abstract image of the world, the way „mediaeval man” saw the world, but the actual, real views of a man who really did exist: it is from his nearly palpable point of view that we can view the news of early fifteenth-century Paris.

The diarist, the unknown Citizen of Paris got his information mostly by word of mouth, but he was also the eyewitness to a number of events. Because he did not write his work for the public, his honesty is more likely, and his admitted partizanship reflects his real opinions.

The Paris he introduces is in the centre of a world we would find too confined. The proportion of foreign news is negligible, mostly associated with ecclesiastical life, the Papacy, and wandering preachers. It is only the northern part of France that appears, and the people of Paris got repeated, more detailed news nearly exclusively from the direct vicinity of the city, from towns and villages within one or two days' walk from the capital.

Nor is the space of Paris homogeneous from the aspect of the flow of information. The places of crucial importance are the gates, the Halles market, the square in front of the Town Hall, and Maubert square on the left bank. The diary also indicates that free spaces within the city, the streets, and crossings had more important roles than in later days.

An analysis of the channels of information reveals the overwhelming importance of informal passing of intelligence, of gossiping, of interpersonal communication. This, of course, went hand in hand with the insufficiency of official channels, a permanent demand for news, as well as a susceptibility to information of uncertain origin, and rumours. It would appear, however, that for all the faltering system of spreading information, the people of Paris always managed to acquire from one source or another the information, often incredible, or unreliable in the eyes of posterity, that satisfied them and that they could use to complement and/or interpret the image they had of the world around them.